

03 augusti 2017

Kejsarens löfte förevigades i Borgå

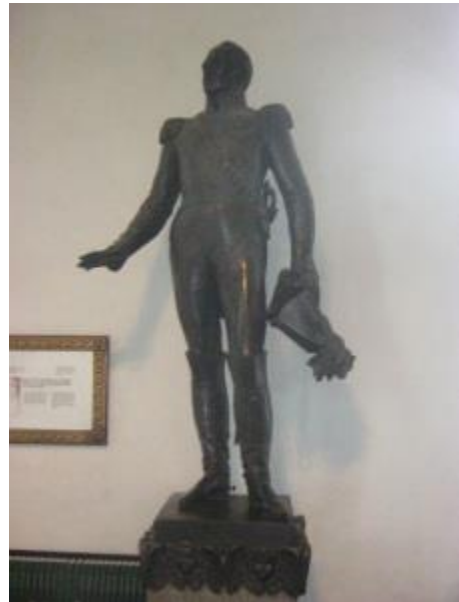
Borgå lantdag 1809 var Finlands första egna riksdag. Borgå är därför för Finland ungefär vad Eidsvoll är för Norge. Sedan långt tillbaka hade finländare haft sina platser i Sveriges riksdag, men fastän man på den tiden höll riksdag i olika svenska städer, hade aldrig någon riksdag hållits inom storfurstendömet Finland. Som en hyllning av Finland med anledning av dess 100-årsjubileum som självständig nation vill jag fortsätta mina iakttagelser om Borgå lantdag.

Lantdagens hus finns kvar

År 1809 var tiden kommen för Finlands första riksdag. Ryssarna hade erövrat Finland och tänkte inte lämna tillbaka denna erövring. I mars månad 1809 hade tsar Alexander I sammankallat en lantdag till Borgå. Kommer man till Borgå, märker man snart, att denna lantdag är ett högst levande minne. Alla byggnader av större betydelse finns kvar. De framhålls i turistbroschyrer och med skyltar på husen. Tsar Alexander bodde i "Borgå slott", ett större boningshus vid Ågatan. För tsaren "byggde man en trottoar från huset till domkyrkan. På så sätt kunde kejsaren komma fram torrskodd." Även Gustaf III har övernattat i detta "slott". Adels- och borgarståndet höll sina överläggningar i gamla rådhuset vid torget. Prästeståndet samlades i Borgå gymnasium uppe vid domkyrkan. (Nu är denna byggnad domkapitel.) Bondeståndet samlades i lagman Orreaus hus på andra sidan domkyrkan. Tsaren höll sitt öppningstal i gymnasiebyggnaden. Kvällen efter talet hölls lantdagsbal i stora salen på övervåningen.

Tsar Alexanders bön, översatt och inramad, i Borgå domkyrka.

*Tsar Alexanders staty i Borgå domkyrka.
Foto: Lars Gahrn.*

Tsarens staty i domkyrkan

Tsaren, som var mycket förtjust i vackra flickor, dansade två danser med den unga Ulla Möllersvärd. Hon tappade sin solfjäder under balen. Tsaren plockade upp solfjädern, stack in den under sin rock och återsände den till den unga flickan dagen därpå, berättas det. Även de mest obetydliga småsaker har man således lagt på minnet. Ulla Möllersvärd blev tack vare dessa två danser med tsaren en berömdhet, vars liv i minsta enskildhet är kartlagt och återberättat i Borgås historia. Även domkyrkan hade sin uppgift under lantdagen, som öppnades och avslutades i detta helgade rum. Här inne i kyrkan står också tsarens staty, utförd av Borgås egen son, bildhuggaren

Walter Runeberg (son till skalden Johan Ludvig Runeberg). Den ställdes här till etthundraårsminnet av Borgå lantdag. Året var 1909. Ursprungligen ställdes statyn vid den pelare, där tsarens tron hade stått. Den erinrar om, att kejsaren erkände Finland som en nation ”bland nationernas antal”.

Tsarens löfte inramat

Bredvid bildstoden har man satt upp tsarens bekräftelse av Finlands lagar och privilegier. Bekräftelsen är tryckt och inramad. Den lyder:

”WI ALEXANDER I. med Guds Nåde, Kejsare och Sjelfherrskare öfwer hela Ryssland etc. etc. Stor-Furste till Finland etc. etc. Göte weterligt: Att sedan WI, efter Försynens skickelse, tagit Stor-Furstendömet Finland i besittning, hafwe WI härmedelst welat bekräfta och stadfästa Landets Religion och grundlagar samt de priwilegier och rättigheter hwart och ett Stånd inom berörde Stor-Furstendöme i synnerhet, och alla dess Inbyggare i gemen, så högre som lägre, hittills, enligt Constitution, åtnjutit: Lofwandes att bibehålla alla dessa förmåner och författningar fasta och oförryckte i sin fulla kraft. Till yttermera wisso hafwe Wi teknat denne Försäkrings-Act med WÅR egenhändig underskrift. Gifwit i Borgå, den 13/29 Martii 1809.

Originallet är högst egenhändigt undertecknad

ALEXANDER.

Öfwersättningens ritgighet bestyrkes.

På Nådigste befallning.

ROB. H. REHBINDER

Tjenstgörande hos H. M. Kejsarens Person

wid Finska Ärendena.”

En annan tavla innehåller tsarens avslutande bön till Gud. Jag återkommer till den.

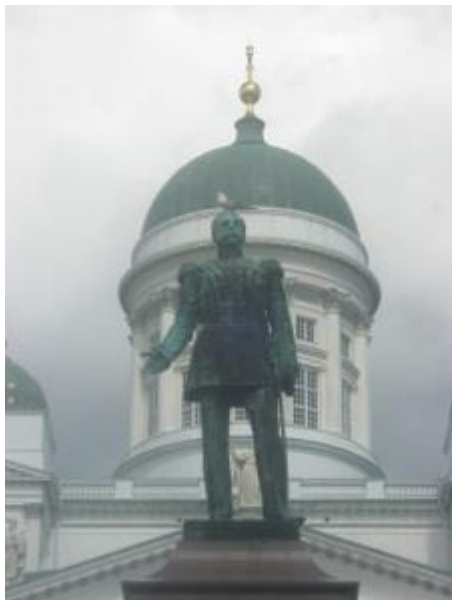

Suomis dotter (Finland) med Finlands lejon och lagen (Lex) som sköld.

Skulle friheten upphöra?

Man har velat framhålla en viktig händelse i Borgås historia, men detta räcker inte som förklaring till detta enträgna framhållande av tsaren och hans löften. Man har varit mycket angelägen om att erinra om tsarens löften, eftersom man med all rätt fruktade, att tsarerna skulle glömma av dessa löften eller kanske rentav ta tillbaka dem. Under de första femtio åren var faran stor, att tsaren skulle glömma bort löftena. Under de sista trettio åren var faran överhängande, att ryssarna skulle dra in alla Finlands rättigheter och privilegier. Alltifrån 1889 och särskilt efter februarimanifestet 1899 hårdnade det ryska greppet över Finland. All frihet var satt i fara. Ett av finländarnas motdrag var att erinra om givna löften. Man gör som synes allt för att understryka löftenas äkthet. I den tryckta texten försäkras man att tsarens underskrift är ”högst egenhändig” skriven. Robert H. Rehbinder har dessutom intygat, att översättningen är riktig. Stavningen vittnar om att tavlans text trycktes tidigt. Man har vidare

med statyn i domkyrkan velat föreviga ögonblicket, då tsaren gav sina löften, just på den plats, där de gavs. Man har även på annat sätt förevigat detta ögonblick. Två målningar visar tsar Alexander på Borgå lantdag. År 1813 utförde konstnären Emanuel Thelning denna målning, som hängdes i domkapitlets högtidssal i Borgå. Här i huset hade lantdagen samlats år 1809. Denna plats var den första, som fick ett minne av den betydelsefulla lantdagen. Senare fick konstnären Robert Wilhelm Ekman i uppdrag att måla av Thelnings konstverk. Denna nya och stora målning hänger idag i regeringsbyggnaden, det gamla senatshuset i Helsingfors. (Stig Ramel, Göran Magnus Sprengtporten: Förrädaren och patrioten, 2003, s. 224-225.) Thelnings målning har varit förebilden inte bara för Ekmans kopia utan även för Walter Runebergs staty, som tillkom nästan ett århundrande efter Thelnings verk. På allt sätt har man alltså velat påminna om tsarens löften på Borgå lantdag.

Tsar Alexander II på Senatstorget i Helsingfors.

Hur skall tsarens bön översättas?

Tsaren avslutade sitt tal vid hyllningen i Borgå domkyrka med en bön: ”Jag beder den Allsmäktige Guden gifva mig styrka och vishet att styra detta aktningvärda folk efter dess lagar och den eviga rättvisans oryggliga ordning.” Tsaren yttrade dessa ord på franska, och i ett avseende är översättningen högst osäker. Där står ”d’apres ses loix” (efter sina lagar), men gäller det Guds lagar eller det finländska folkets lagar? Eftersom Alexander vänder sig till Gud, ligger det närmast till hands att tänka på Guds lagar, men översättaren menar, att det finländska folkets lagar åsyftas. En sådan översättning förvandlar även denna bön till ett löfte att följa Finlands lagar, men den är som sagt osäker. Det är dock betecknande, att finländarna har valt just denna tolkningsmöjlighet. De ville ha så många löften som möjligt. Avslutningens översättning är snarare

en omtolkning av innebörden. Där står: ”d’apres ... sa justice divine”, vilket ordagrant betyder ”enligt ... hans (Guds) gudomliga rättvisa”. Man har dock översatt med ”enligt... den eviga rättvisans oryggliga ordning”. Tre ord, nämligen eviga, oryggliga och ordning, saknar motsvarighet i den ursprungliga texten. Icke heller framgår av översättningen, att det rör sig om ”hans”, det vill säga Guds, rättvisa. Alla dessa missvisande förändringar av bönen har dock ett syfte. Man kan få intrycket, att Finlands lagar var detsamma som ”den eviga rättvisans oryggliga ordning”. Likaså fick man intrycket, att tsaren erkände att lagarna överensstämde med ”den eviga rättvisans oryggliga ordning”, och att de således inte borde ändras. Man kunde få det till att tsaren erkände, att Finlands lagar var rättvisa, och att de inte borde eller kunde ändras just därför. Man var helt enkelt rädd, att tsarerna skulle ta tillbaka sina löften eller glömma av dem. Just detta var hela tiden nära att ske, och Finlands sista trettio år under rysk överhöghet kännetecknades av förtryck och löftesbrott. Under denna tid av hårdnande förtryck skaffar man fram tsarens staty till Borgå domkyrka. År 1909 var tsar Alexander I:s löften till Finlands folk det sista, som ryssarna ville bli påminna om. Just därför påminde finländarna dem om dessa löften och utfästelser. Finländarna visste hur de skulle göra.

Två tsarstatyer

Den mest iögonenfallande av de två tsarstatyerna i Finland står dock på Senatstorget i Helsingfors. Där står Walter Runebergs staty av Alexander II, avtäckta år 1894, några år efter att ryssarna hade skärpt förtrycket. Vad hade då tsar Alexander II utträttat? Jo, han hade inkallat Finlands andra lantdag år 1863, femtiofyra (54) år efter Borgå lantdag. Framför statyns sockel står statygrupper. Rakt fram med det mest iögonenfallande läget står Suomis dotter (Finland) med svärdet i höger hand och en sköld i vänster hand. På skölden står ordet Lex (lag). Lagen och författningen är Finlands värn, vill man säga, och tsaren hade alltså följt givna löften och lagar. Finländarna erinrade redan 1894 om allt vad ryssarna inte ville bli påmind om. Mycket bra arbetat! Så skall konsten användas. Finländarnas åsikt, att höga befattningshavare bör minnas sina löften och leva upp till dem, är lika viktig i våra dagar, även om finländarna nu lyckligtvis inte behöver oro sig för ryska tsarer och deras ämbetsmän. Vad gäller tsar Alexander II bör vidare tilläggas, att han avskaffade livegenskapen, och att han utfärdade ett dekret, varigenom en rysk дума (riksdag) instiftades. Samma dag som dekretet utfärdades föll han beklagligtvis offer för ett bombattentat. Hans son och efterträdare brydde sig inte om faderns dekret. Så mycket större framstår därigenom Alexander II. Finländarna hedrar en högt förtjänt tsar.

Lars Gahrn